

Եզրակացնելով, Հայք նաև յետ բաժանման աւելի ընդունող եղբր են ֆաղկեղոնի քան մերժող: Եւ բաժանումն ուրիշ բան չէր՝ բայց կուսակցական խնդիր մը. եր-

կու հատուածներ, որոց մերթ մին զօրացեր է և մերթ միւսն՝ ըստ քաղաքական պարագայից:

Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԶԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

Գ. ԴԱՐՈՒ ՄԷՋ

(Շարունակութիւն, տես Բազմավէպ 1928 էջ 6)

Զ. — Եկեղեցական ճարտարապետութեան հարցն յուզուած ժամանակ, առ հասարակ ընդունուած էր մինչև վերջերս այն կարծիքը, թէ Միլանու Հրովարտակէն յետոյ է որ յայտ եկաւ և բաժանուեցաւ հեթանոսականէն, որոշ ձևով և մտածութեամբ որ յատուկ է քրիստոնէական կրօնքին, ըստ այնմ «ԶԴՆ» բաժին կայ հաւատացելոյն ընդ անհատին, կամ զինչ նմանութիւն է տաճարի Աստուծոյ ընդ մեհնաց՝: Ուստի քրիստոնէայ ճարտարապետն, հրաւիրուած կառուցանելու հաւատացելոց տաճարն, նա ստիպուած էր շէղիլ հին հեթանոսական արուեստէն, մեհնական ոճէն, և նոր ճանապարհ բանալ, նոր ոճ և ճաշակ մտցնելու, ի նկատի առնելով հաւատացեալների զանազան դասակարգութիւնը, որ առաջին դարերուց մինչև Գ դարուն և Ե՛ վերջերն խստութեամբ կը պահուէր Եկեղեցւոյ մէջ:

Մեր նախընթաց յօդուածներու մէջ ակնարկեցինք որ առաջին և երկրորդ դարերու քրիստոնէայը առանձնականաց տուներու մէջ կը հաւաքուէին Ս. Խորհուրդները կատարելու. բնականաբար բացի մեծամեծներու տներուց, ամէնքն չէին ունենար դահլիճ մը (Բագրիլիկա անգամ կոչուած) հետեւաբար Սարկաւազներն ամէն արթնութիւն կը բանեցնէին որ Ս. Պատարագի ժամանակ՝ երեխայք, թերահաւատներ և ապաշխարողներ հեռանային և

զգուշութեամբ գոցուէին դռներն: Անշուշտ ո՛չ երէցն կամ եպիսկոպոսն և ոչ ժողովուրդն կրնային զօր լինել իրաց այս վիճակէն. ուստի երբ աւելի ազատութիւն ունեցան քաղաքական կեանքով ապրիլ և հասարակաց աղօթարան մ'ունենալ, այն ատեն նորա չխորշեցան բնաւ ընդգրկելու քաղիլիկալ ոճն, որու պատճառն արդէն տրուեցաւ, թէ մեհնաներէն կը տարբերէին, թէ կրօնական որ և է հանգամանք չէին ներկայացնէր, այլ ժողովուրդական և կենցաղական բնոյթ ունէին, յորս կը յաճախէին և քրիստոնէայք, առանց խիղճ ընելու որ կոտոց պաշտամունքի հաղորդ զբոսնուէին. հասարակաց ժողովարաններ էին թէ՛ դատարանական և թէ՛ առեւտրական գործառնութեանց համար. վերի մասն ուր է կիսաբոլորն, Ատեանն էր — Tribune — իսկ վարի մասն կարելի է այժման ստուժով ասել Սակարան (Bourse): Ուստի Եկեղեցական իշխանութեան խոհեմութեան յանձնուած էր զայն թեթեւաբարկութեամբ յարմարեցնել քրիստոնէական կրօնից խորհրդոց և ծխից մատակարարութեան. և այդ բարեմասնութեան մէջ առաջնութեան պատիւը խեցին Արևելեան զաւառներն, ուր 313^Ի յառաջ քրիստոնէութիւնն բարձր ի գլուխ կը պարծէր շքեղ յաղթանակներով հեթանոսութեան վրայ:

Եւ արդէն, զէթ Գ դարու կէսէն յետոյ որոշ նկարագրով եկեղեցիք կառուցուած էին զանազան քաղաքներու մէջ, որոնք

աչքի փուշ էին կռակաշունհրուն և 302ի ղմեն հալածանքի ժամանակ Մարտիրոսանոս կատաղորէն քանդել տուաւ Անտիոքի և Տիւրոսի պայծառ եկեղեցիքն: Սակայն Միլանոս Հրովարտակէն յետոյ, ջրխստունայք անսովոր եռանդեամբ սկսան նորեր շինել և կործանածներ վերականգնել¹, Դերանց մէջ գեր ի վերոյ հանդիսացաւ Տիւրոսի Պաւլինոս Եպիսկոպոսն, որ եթէ 302ին ցաւով սրտի տեսաւ իւր գեղաշէն եկեղեցւոյ կործանումն Մարտիրոսնոսի հրամանով, բայց Կոստանդիանոսի Հրովարտակէն յետոյ 313թ. կարգէ դուրս եռանդեամբ և սուրբ նախանձով լցուած, անհուն աշխատութեամբ և ծախսով բանալ տուաւ հին եկեղեցւոյ աւերակներն, զոր բազմակոյտ ազգով ծածկեր էին հեթանոսք, և նոյն տեղոյ վրայ աւելի մեծ և աւելի փառաւոր կանգնեց Մայր եկեղեցին, որու նկարագրութիւնը պահած է մեզ Եւսեբիոս իւր Եկեղեցական Պատմութեան մէջ², Վեբին ասորիճանի կարեւորութիւն ունի մեզի համար Եւսեբիոսի թողած նկարագրութիւնը Տիւրոսի հոյակապ եկեղեցւոյն. վասն զի ան առաջին ծառայեր է ՏՊՊՐ եկեղեցական ճարտարապետութեան սկսած փրկելիք և ստորին Ասորիքի ծովագերքներէն և անցնելով Արեւմուտք Հոռմ մինչև Ժ-ԺԱ դար:

Հաւանորէն Տիւրոսի Եկեղեցւոյ նաւակատեաց ներքողեանն ինքն Եւսեբիոս խօսած է, որ ականատեսի մը հիացմամբ և մանրակրկիտ ճշտութեամբ նկարագրած է բոլոր մասերը այսօրինակ. «Հրաշակերտ և տաճար կ'երևի մեր աչքերուն ըստ «նմանութեան միւս այլ անդրանայք Ծառաւոր, որոյ ընդհանուր յատակագիծն «կը կազմեն. ընդարձակ պարիսպ մը «քառակուսի, և նրա մէջն է կիզորնաւ «կան մեծ եկեղեցւոյ շինութիւնն երեք հաւ «տուածներու բաժնուած: Պարսպի դռնէն «նեքս մտնողն, ունի իւր հանդէպ դէպ ի «արեւելք առաջին երկար կամարաւարան

«ուր հեթանոսք կարող են մտնել և տես «նել այն անապատ վայրը, որ առաջ եր «կիւղ կ'աղզէր, հիմայ գեղեցիկ ձեռակեր «տովը կը պարծի: Առաջին դռնէն ան «ցնելով իսկոյն չի մտնէր եկեղեցին, ընդ «մէջ կամարաւարանին և եկեղեցւոյն կայ «մեծ չորեքկուսի տարածոց մը, ունենա «լով չորս կողմանքը սիւնազարդ կամա «բակապը և մէկ սիւնէն միւսի միջոցն «վանդակազատով շարկաւորած. կեղերը «բաց է արև և լոյս առնելու համար: Այդ «շրջապատի մէջ կան աւազաններ, ուր հա «ւատացեալները կը մաքրուին, արբուին՝ «եկեղեցի մտնելէն յառաջ³. հոն կը կանգ «նին անոնք ալ որ նախակրթական հա «ւառքի վարդապետութիւնը պիտի սով «րին: Այս միջոցը կտրելէ յետոյ կը մըտ «ցուի գաւիթ որու դրան խորն ճակատի «վրայ կը բացուին երեք դռներ դէպ ի ա «րեւելք, եկեղեցին մտնելու. ասոնց միջինն «շատ աւելի բարձր և լայն⁴ է քան միւս «երկուքը, և զարդարուն պղնձէ դըր «ուազուած տախտակներով: Եկեղեցւոյ «երկու թեւերու վրայ կան շատ վեր «նատուններ, ասոնց վերև բացուած են «շատ պատուհաններ, ուսկից մեծ լոյս կը «հասի եկեղեցւոյ մէջ, որոց շրջանակէն «նորին ճաշակով են փորագրուած: Եկե «ղեցւոյ գեղեցկութեանը բան խնայուած «չէ, աւելորդ է յիշել անոր երկարու «թիւնը, լայնութիւնը, զարդերու զարմա «նայի զանազանութիւնն, սքանչելի բար «ձրութիւնն և մայրի գերաններու պեր «ճութիւնն որ կը բռնեն շէնքին ծածը: «Ի՞նչ հարկ կայ խօսելու դաստակեր «տի ներքին դիտաւորութեան շուրջը և «կազմող մասերու զուգադրութեան հա «մեմատութեան. վասն զի անոնց վրայ «միայն նայելով կազմած զաղափարը՝ «կը գերազանցէ ինչ որ կարելի լինի «ասելու լեզուով: Յաւարտ այս հակայա «բերձ շինութեանն, Եպիսկոպոսն, (կի «սախտրանի absideի մէջ) շինել տուաւ

1. Եւս. Եկեղ. Պատմ. զերթ Ժ. գլ. Բ. Պարբն 1686.

2. Եւս. Պատմ. Եկեղ. զերթ Ժ. գ. 7.

3. Իմ նաև մկրտուողներն կամ լուսաւորողներն.

4. Նմանութեամբ կայսերաց յաղթական կամարներուն.

« Բարձրագոյն բեմը՝ նախագահի և քա-
 « հանաների համար և նստարաններ՝ ժո-
 « ղովուրդի համար, Սեղանն դրաւ ի մի-
 « ջին տեղւոյ և շուրջ պատեց գեղադրուագ
 « փայտեայ շրջափակով, որպէս զի ժո-
 « ղովուրդը չկարենայ մօտենալ, Հոգ տա-
 « բաւ նաև յատակի վրայ, և շինել տուաւ
 « կիստուածազարդ մարմարինով զարմա-
 « նալի ճարտարութեամբ, Յետոյ ալ Եկե-
 « ղեցւոյ երկու կողմերն շինել տուաւ եր-
 « կու ընդարձակ տուններ, որոց ղոններն
 « միացուց միջին քառանկեան հետ, ա-
 « նոց ղրուութեան համար, որոնք ջրով
 « մկրտուելու պէտք ունին և սրբուելու
 « Սուրբ Հոգւով... »

« Ուրեմն ձեր Եպիսկոպոսն ըստ ար-
 « ղարութեան կանգնելով ձեր եկեղեցին,
 « իւրաքանչիւր ձեր հաւատացելոց տեղն
 « ալ նշանակեր է. զոման շիներ է իւ-
 « բև առաջին պարսպապատն՝ զօրացնե-
 « նելով հաւատքով. զոման ալ կարգեր
 « է իբրև տաճարի ղուռն, անոնք՝ որոց
 « միայն մուտքը թոյլատրուած է. զոմանս
 « կանգնեալ է իբրև սլաններ, որոնք մուտ-
 « քի չորս բարձր սրահներն բռնեն, և
 « նոքա են անոնք որոց չորս Աւետարանս
 « ներու բառական մեկնութիւնը կ'անէ:
 « Ուրիշներ դասաւորել է երկու կողմերն,
 « և նոքա են երեխաներն (catéchumè-
 « nes), որոնք աստուածապաշտութեան
 « վարդապետութեան մէջ կը յառաջադի-
 « մեն և կը մասնաւորին խորհրդոց գի-
 « տութեան... »

Ետ այլևայլ մասերու խորհրդական ի-
 մաստն բացատրելու, վերաբերելով զայնս
 հաւատացելոց դասակարգերուն, « Միակ
 սեղանն ալ, կը յաւելու, քահանայի սիրտն
 է, ուր Յիսուս Քրիստոս՝ որ Քահանայա-
 պետն է և ներկայ լինելով նա կ'ընդունի
 հոգեւոր պատարագն՝ և ոչ զարիւն՝ մեր
 աղօթքներուն, և կը մատուցանէ իւր Հօր
 Աստուծոյ... »

Ոհաւասիկ Դ դարու առաջին քառոր-
 դին Եկեղեցական ճարտարապետութեան
 կատարեալ տիպար մը, յամարցուած ըստ
 ամենայնի քրիստոնէական կրօնքի և խոր-
 հրդոց անթերի կատարման, Տիրոսի եկե-
 ղեցին բաւականացուցիչ եղած է ժամա-
 նակին ծիսակատարութեանց և կանոնա-
 կան պահանջներին:

Պաւլինեան եկեղեցին պէտք է մեծ հրե-
 չակ ունեցած լինի իւր ժամանակին և
 նկատուած գլուխ գործոց եկեղեցական
 ճարտարապետութեան. վասն զի եօթա-
 նասուն տարի վերջ 386թ. Հռոմէն երկու
 մղոն հեռու Սստեան ճանապարհի վրայ,
 երբ հարկ եղաւ եկեղեցի կառուցանել Ս.
 Պաղոս Առաքելոյ գերեզմանին վերայ թէո-
 դոս Մեծի հրամանով, այն ժամանակի Բիւ-
 զանդիոնի և Հռոմի ճարտարապետներ ան-
 ընդունակ գտնուեցան նոր ոճ մը ստեղծե-
 լու և իրենց օրինակ վերուցին Տիրոսի
 տաճարը: Սա յայտնի է բովանդակ յատա-
 կագծէն: Նա մանաւանդ որոյ ճարտարա-
 պետն եղած է զարձակ արեւելցի մը Կրիա-
 դէս անուն (professor mechanicus):
 Կայսեր հրամանով Հռոմի քաղաքապե-
 տութիւնն հոգաց բովանդակ շինութեան
 ծախսը:

Պաւլինեան Եկեղեցւոյ երկրորդ ճշդա-
 գոյն ընդօրինակութիւն մ'է մեծագործ Բա-
 զիլիկան, Վատիկանի Ս. Պետրոս Եկեղե-
 ցին, նա որ շինուեցաւ Աղբիւնոս Ա. Պապի
 ժամանակ, ութերորդ դարու վերջին քա-
 ուրդին, երբ Կարդուս Մեծն երկրպագելու
 եկաւ Հռոմ Սուրբ Նշխարաց Գլխաւոր Ա-
 ռաքելոց Պողոսի և Պետրոսի: Հաւանօրէն
 այնպիսի մեծիդ շինութեան մը ծախսը,
 նմանութեանմը Մեծին թէոդոսի, հոգա-
 ցած է Գաղղիոյ Թագաւորը:

Այդ ժամանակի ճարտարապետներն ոտն
 առ ոտն հետեւր են Տիրոսի Եկեղեցւոյն.
 չնայած որ Արեւելքն նոր եկած էին պատ-
 կերամարտներէն հալածուած Յոյն, Ասորի

1. Բեմը կամ Առեանը (tribune) ըստ բազիլիկա-
 ներու մէջ մինչև մարգարէ բարձր կը շինուէր և առ-
 տեաններով կ'իջնէր մինչև դասը: Օրինակը կը տես-

նուի Վենետիկի մօտ Տորչելլոյի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
 Զ դարու մէջ շինուած:

կրօնաւորներ և աշխարհականներ. արդ ո՛չ անոնց մէջ, ո՛չ Գաղղիոյ և ընդհանուր արևմտեան աշխարհի մէջ չգտնուեցան բանիմաց շինողներ որոնք կարենային նոր վերածում մը յառաջ բերել Տիւրսի Բազիլիկայի կերտածքին մէջ:

Մ. Արմելլինի իւր «Հոռոմայ Եկեղեցի-ներ»¹ գրքին մէջ հնութեան ցօղի տակ, դիտումնաւոր պատմութիւն մը կը հիւսէ, հանելով մինչև Դ դար և եկեղեցւոյն շինութիւնն ընծայելով Մեծին Կոստանդիա-նոսի: Արմելլինի Կոստանդիանոսն ան-երկբայապէս Լիբէր Պոնտիֆիկայիս գրքին մէջ նկարագրուած Գաղղիոյ Պեպինոս Թա-գաւորն է, որ բազում նուիրատուութեամբ ոսկւով և արծաթով ճոխացուց Հոռոմի Մ. Եկեղեցին: Հակառակ՝ Արմելլինի ընդհա-նուր նկարագրութեան յայտնապէս երևում է ութերորդ դարու շէնք լինելն, անար-ժան Մեծին Կոստանդիանոսի անուան՝ եր-կու պատճառաւ. նախ սորա յատակագիծն չի յարմարիւր նորա և մօր անուշով կա-ռուցուած եկեղեցիներին Ելուստադէմի և Անտիօքայ մէջ. երկրորդ վասն ուսրա-ցածոյ նիւթերուն որով շինուած է. սիւ-ները զանազան երկարութեամբ և հաստու-թեամբ, տարբեր զոյնով և որակով մար-մարներու, որոնք բոլորն կայսերական Հոռոմի շէնքերէն հանուած են, աւերելով հին փառքերը. երկրորդ՝ այլ և այլ ոճի ճարտարապետութեան խոյակներ և սալ-աթոռներ վեր կը բռնեն սիւներն և փայ-տեայ գերանածածքը: Այսօր խկ, նման-ները երևում են Հոռոմի հնագոյն եկեղե-ցիների մէջ, որոցմէ շատերն հազիւ Լի-թ դարու են, և այլ և այլ անգամ նորոգուած և փոփոխուած:

Է. — Եկեղեցական ճարտարապետու-թիւնն արևմտեան աշխարհի մէջ, չկարո-ղացաւ ինքնուրոյն բնօրթ ստեղծել և կեր-տել ջրիստոնեական ձարտարապետութիւն, զանազան պատճառներով: Առաջին՝ Հոռոմ,

կեդրոն եկեղեցական իշխանութեան, ճրն-շուած էր հեթանոսական տարրէն, որք կազմէին պատրիկներն և ծերակուտա-կանք², մեծ մասամբ քաշուած քաղաքի շուրջ իրենց շքեղ գիւգերու (Pagus) մէջ, պահեցին իրենց հեթանոսական բազմա-ստեղծութեան կրօնքն (Paganisme), կոոց պաշտամունքն, կրկնենքու արեւն-ուշտ խաղերն, դիցաբանական ներկայա-ցումներն, և մինչև ութերորդ դարու կէ-սերին տակաւին տեղի կ'ունենային Հոռ-մի փողոցներու մէջ, յոչքերիսլ ասած լրբենի խաղերն, որոց դէմ ուժգին բո-ղոքներ կը համնէին Մ. Պապերուն և ասոնք անկարող էին ջնջելու հեթանոսութիւնը իտալիայէն: Այն ժամանակներ նոցա հաւ-ւիրեցին Գաղղիոյ Պեպինոս կարնիկ մեծ իշխանն, որ զաւով յաղթեց արիանոս Լոն-գորարտացուց, վերջացուց Բիզանդիոնի փոխարքայութիւնն, որ ատելի դարձած էր Հոռոմիցուց. Ջաքարիա Պապն, Թէէ յոյն էր ազգաւ, Թագաւոր օծեց զՊեպինոս. սա երախտագիտութեան համար փոխա-րքայութեան հոգեբու մի մասն նուիրեց Մ. Պետրոսի եկեղեցւոյն. և Թագաւորի ա-ջակցութեամբ վերջ դրին հեթանոսական սովորութեանց: Այս եղաւ Մ. Պապերու աշ-խարհական իշխանութեան սկիզբը: Եր-կրորդ պատճառ պատմիչներ կը դնեն, հիւ-սիսային ազգերու անընդհատ արշաւանք-ներն, որոնք մինչև ԺԱ դար աւեր ա-պականութիւն դարձուցին Հոռոմ և շրջա-կայքն, և ժամանակ չթողին զարգանալու: Երրորդ՝ Յովհաննու Յայտնութեան գիրքն մեծ ազդեցութիւն գործեւ էր Արևմտեան մտայնութեան վրայ, նոցա ուժգին կը հաւատային Հազարամեայ Թագաւորու-թեան, ուստի մօտալուտ կարծելով աշ-խարհի կործանումն, աւելորդ կը համա-րէին շքեղ շինութիւններ հիմնել, որով ոչ ոք հոգաց բարեփոխել եկեղեցական ճար-տարապետութիւնը, մինչև որ չլրացաւ հա-

1. Mariano Armellini «Le chiese di Roma» 1891.
2. Թեոփո Մեծն Հոռոմ եպօ ժամանակ հարցուցե-ր էր Ժերակուսի մարդոց Թէ ինչո՞ւ չեն ընդունիր քրիս-

տոնութիւնը. պատասխանեւ էին Թէ մենք չենք ընդունի-ր այն կրօնքը որ կը պարտադրէ միայն հաւատալ, և ոչ պատճառաբանել:

զարամեակն, այնուհետև սկսան նոր թափով եկեղեցիներ շինուիլ. բայց միշտ քաղիկիլս ոճով: Երբորդ՝ Հոռմի իշխանու-թիւններն կոստանդիանոսի ժամանակէն, հակակրութիւն մ'ունեցան Բիւզանդիոնի դէմ և շարունակեցին մինչև վերջ: Թէոդոս Մեծն միահեծան կայսեր շինել տուած Ս. Պօղոսի Բազիլիկան դասական ոճի վը-րայ, նախատիպ (archetype) առին ե-կեղեցական ճարտարապետութեան. բոլոր արեւմուտը հպատակեցաւ կեդրոնի դասա-կան ոճին, աւել տեղ նոյն ոճով և կարգով ձևեցին իրենց եկեղեցիները: Ասելով թիւնն և արհամարհութիւնն այնքան մեծ էր, որ Բիւզանդիոնի « Խարխուրոս » կայսեր, Յուստինիանոսի շինած գմբեթաւոր տա-ճարը, բնաւ չհետաքրքրեց զիրենք: Մինչ այն ժամանակ երբ Աղբիւնոս Ա. Ս. Պետ-րոսի Բազիլիկան կը շինէր, ժամանակի քիչ հեռաւորութեամբ, Աղբիւկանի Դուքը Բիւզանդիոնի Հայ կայսերներէն արուես-տաւորներ կը խնդրէր վննետիկի մէջ Ս. Մարկոս եկեղեցին շինելու արեւելեան ո-ճով կամարակապ գմբեթաւոր:

(Շարունակելի) Հ. ԳԱՐԻԻԼ ՆԱԶԱԳՅԵԱՆ

ՆՈՐԻՑ «ՊԱՇՏՈՆ» ԲԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

Պ. Մ. Յ. Թիւրեքեան Սիոնի Թ. Թուում մի քանի դիտողութիւն է արած իմ մի յօդուածի մասին, որի նւթն էր «պաշտօն» և «պաշտել» բառերի ստու-գարանութիւնը և ձևաբանական զարգա-ցումը (տես Սիոն, Թ. 9): Նրա կարծիքով՝ ինչ որ արժէքաւոր է իմ յօդուածի մէջ, ինձանից «չատ առաջ» «պարզ ու մեկին» ասել է արդէն Դոկտ. Յ. Թիւրեքեան իր Արիւհայ բառարանի մէջ. իսկ այն ինչ որ ես եմ ասում և ենթադրութիւններ եմ վրայ յեցած, «քմածին և անարժէք», «ծիծաղելի գիւտեր» և «զաւեշտական» հատուածներ:

Ուրախ եմ, որ այսքան աննպաստ գնա-հատութեանց շարքին՝ չարամիտ անտե-սում չէ վերագրած ինձ, թէև տեսած է որ Դոկտ. Յ. Թիւրեքեանի նման ես ևս համեմատում եմ մեր «պաշտել»-ը Ն. Պարսկ. Ծա-յ բառի հետ: Եւ լաւ է արած. որովհետև ես լսած եմ Արիւհայ բառա-րանի մասին բայց չեմ տեսած: Այս տե-սակ փորձանքներ ինձ կարող են նաև հետագային պատահել և մէկ ուրիշը կա-րող է կարծել, որ դիտմամբ աղբիւր չեմ յիշատակում, որ ուրիշների աշխատանքը իւրացնեմ: Ես պարզապէս գրեք չունիմ: Արդ կը խնդրեմ իմ բոլոր ընթերցողնե-րից, որ եթէ գրութեանցս մէջ պատահին մտքեր ու կարծիքներ, որ ուրիշները յայտ-նած են այլուր՝ վերագրեն ոչ ինձ, այլ իրենց զանազան հեղինակներին և անմե-ղադիր լինին աղբիւրներ չյիշատակելու համար: Հետագոտութեան վայելքն ինձ բաւական է:

✱

Գանք մեր խնդրին:

Իմ յօդուածը երկու նպատակ ունէր. 1. տալ պաշտօն և պաշտել բառերի ձևա-բանական հոլովոյթը. 2. տալ նոյն բառե-րի իմաստաբանական մեկնութիւնը: Եզ-ուածիս երկրորդ մասը Պ. Մ. Թիւրեք-եանին թուում է «զաւեշտական», ուստի չի խօսում նրա մասին: Գալով առաջին կէտին՝ ինձ թուում է, որ նա լաւ չի ըմ-բռնում թէ ինչ ընչոց է և թէ ո՞ր և ինչո՞ւ «մանուածապատ» շաբօնորով վարում եմ ընթերցողին: Գուցէ ուրիշները նոյն վիճակի մէջ են, ուստի տեղն է, որ այդ առաջին կէտը մի քիչ աւելի պարզեմ:

Մենք ունինք «պաշտօն» բառը, որի սեռականն է «պաշտաման»: Ի՞նչ հիման վրայ «պաշտօնը» դառնում է «պաշտա-ման». ահա այն խնդիրը, որ ես աշխա-տած եմ լուծել և լուծած եմ այն երկու հիմնական սկզբունքներին յեցած, որ կարճ խօսքով բանաձևած եմ յօդուածիս սկզբին: 1. Հայերէնի շեշտը վերջին վանկի վրայ